

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ СТАНОВЛЕННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ

Т. Л. Антоненко

ORCID 0000-0001-7588-382X

Стаття присвячена методології становлення ціннісно-смыслової сфери особистості. Методологічні засади становлення ціннісно-смыслової сфери особистості зумовлені положеннями постнекласичної методології наукового пізнання, філософії екзистенціалізму, гуманістичної психології, психології діяльності, антропологічної та аксіологічної психології, інтервальної епістемології. Специфічною особливістю постнекласичної психології є онтологічне звернення до ціннісно-смыслових вимірів людини, її душевності. Зазначається, що становлення ціннісно-смыслової сфери особистості є наслідком не тільки самобудівництва особистості, результатом її власних зусиль, але й спеціально організованої діяльності – навчання та виховання. І той, й інший способи осягнення світу є фактично способами розуміння, пізнання об'єктивної реальності як реальності соціальної, конструктивного поєднання у свідомості цих понять. Методологія дослідження ціннісно-смыслової сфери особистості ґрунтується на провідних ідеях постнекласичної методології наукового пізнання з особливими акцентами на ціннісних і смыслових аспектах світу людського буття, становлення та розвитку особистості, методології конструктивізму, що зумовлює розгляд особистості як суб'єкта-творця в контексті власної життєдіяльності, положеннях таких методологічних підходів, як системний, діяльнісний, суб'єктний, синергетичний, феноменологічний, герменевтичний, які розглядаються як комплементарні (взаємодоповнювані).

Ключові слова: ціннісно-смыслова сфера, методологічні підходи, постнекласична методологія, конструктивізм, інтервальный підхід.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. У сучасному соціогуманітарному дискурсі теперішній етап розвитку суспільства представлено такими характеристиками: «постіндустріальне суспільство» (Д. Белл), «інформаційна епоха» (М. Кастельс), «текуча сучасність», «світ,

що вислизає», «індивідуалізоване суспільство» (З. Бауман, Е. Гідденс), «епоха нової невизначеності» (Ю. Габермас), «великий розрив» (Ф. Фукуяма), «мережеве суспільство» (Я. ван Дейк, М. Кастельс), «суспільство ризику» (У. Бек). Життєдіяльність конкретної особистості та суспільства в цілому відбувається в умовах невизначеності найближчого та віддаленого майбутнього, багатовимірності та нелінійності природного та соціального середовища, когнітивної складності розумової діяльності людини тощо. Відповідно, актуалізується проблема методологічного контексту психологічних досліджень, визначення методологічних підходів у дослідженні проблеми ціннісно-смыслові сфери особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Концептуальні проблеми методології психології репрезентовано у дослідженнях українських науковців: Г. Балл, С. Максименко, В. Рибалка, М. Савчин, Т. Титаренко, А. Фурман, В. Ціба, Н. Чепелева та ін.; у працях російських дослідників: В. Аллахвердов, Б. Ананьєв, Ф. Василюк, В. Зінченко, Ю. Ганзен, М. Гусельцева, В. Дружинін, В. Ключко, Т. Корнілова та С. Смирнов, О. Леонтєв, Д. Леонтєв, Б. Ломов та ін.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. На думку сучасних учених-психологів Ф. Василюка, М. Гусельцевої, В. Ключка, Д. Леонтєва, С. Максименка, Т. Корнілової та С. Смирнова, Н. Чепелевої психологічна наука потребує нових методологічних орієнтирів у новій реальності, до яких вони відносять методологію постмодерністської, постнекласичної парадигми, мережевий підхід з опорою на принцип «методологічного сумніву» і «комунікативної раціональності», «зв'язок усього з усім» (Гусельцева, 2007, с. 52). Сутність цієї методології полягає перш за все у зверненості до людини, до її життєвого шляху, життєвих стратегій, мети та смислу життя, самореалізації від монолізму до діалогізму; від ізольованого індивіда до життєвого світу; від детермінізму до самодетермінації, що спирається на рефлексивну свідомість; від потенціалізму до екзистенціалізму, що проголошує важливу ідею щодо вибору людиною образу свого самобудівництва; від кількісного підходу до якісного, від констатувальної стратегії до дієвої (Леонтєв, 2005, с. 81-91).

Мета статті – розглянути основні методологічні концепти становлення ціннісно-смыслові сфери особистості.

Виклад основного матеріалу. Постнекласичне розуміння світу несе в собі новий погляд на цінності і смисли людського буття. В. Знаков (2011) підкреслює, що постнекласичне розуміння світу і людини в світі характеризується зростанням рефлексії вчених над ціннісними і

смісловими контекстами людського буття. Особливого значення набувають ті культурні і ціннісно-сміслові контексти, з якими суб'єкт співвідносить реальність, яка пізнається і розуміється. Специфічною особливістю постнекласичної психології є онтологічне звернення до ціннісно-сміслових вимірів людини, її душевності.

Постнекласичний етап розвитку психології пов'язано із визначенням сутності різних типів наукової раціональності (В. Лекторський, В. Стьопін, М. Мамардашвілі, М. Гусельцева та ін.). Принципові позиції В. Стьопіна у визначенні специфіки різних типів наукової раціональності полягають в наступному: вирішення проблеми саморозвитку, який притаманний «людиновимірним» відкритим (самоорганізуючим) системам; постнекласичний тип раціональності створив можливості конвергенції природничо-наукового та гуманітарного дискурсів.

Постнекласичний етап психологічної науки базується на основних ідеях синергетики. Як зазначає В. Стьопін (2014), системам, що саморозвиваються, притаманна рівнева організація елементів, яка здатна породжувати в процесі розвитку нові рівні, що сприяють появі нової цілісності. Цим системам притаманні такі характеристики як: самодетермінація, яка передбачає «вірогідну» і «цільову причинність»; «дія програми саморегуляції як мети, що забезпечує відтворення системи» (Степин, 2014, с. 451) і виникнення нових смислів; відкритість; включення ціннісного контексту в процес пізнання. В. Стьопін (2000) виявив важливу закономірність, що виникає у процесі освоєння складних систем – це поява «нових цінностей і світоглядних орієнтацій, що відкривають нові перспективи для діалогу культур». В свою чергу сама можливість використання діалогу культур вказує на перспективу визначення «нових стратегій життєдіяльності людства». В. Знаков (2011) у цьому контексті підкреслює значущість розуміння «ключової ролі не істинних, а ціннісних описів більшості ситуацій людського буття» (с. 118).

М. Яницький, А. Серий, Ю. Пелех (2013) відзначають, що «нині багато молодих людей характеризується несформованістю системи ціннісних орієнтацій або її дезінтеграцією, визначеною втратою смислу життя, що істотно ускладнює процес соціалізації і утруднює наступну самореалізацію особистості. Закономірно в зв'язку з цим, що етапу розвитку наукового пізнання, що безпосередньо відповідає постмодерністському суспільству – постнекласичному – властива концентрація уваги на цінностях та смислах» (с. 175).

Аналіз особливостей постнекласичного етапу розвитку психології дозволяє зробити висновок про необхідність:

- акценту на ціннісно-смісловій проблематиці, переходу до ціннісно-смісловій парадигми розвитку психологічної теорії та практики;
- переходу від «дискретної психології» до «психології поля», яка розглядає в якості свого предмету «світ людини» як «багатомірний простір життя, в організації якого особлива роль належить смислам і цінностям» (Клочко, 2008, с. 98);
- утвердження нових методів психологічного пізнання: біографічний метод (Титаренко, 2010, с. 12), комплекс методів якісного дослідження – дослідження одиничних випадків, якісний аналіз документів та аудіовізуальних матеріалів, «польові» етнографічні дослідження, неструктуровані глибинні інтерв'ю (Улановський, 2009, с. 18).

Становлення ціннісної сфери людини, як свідчать філософські та психологічні джерела, є наслідком не тільки самобудівництва особистості, результатом її власних зусиль, але й спеціально організованої діяльності – навчання та виховання. Ці способи осягнення світу є фактично способами розуміння, пізнання об'єктивної реальності як реальності соціальної, конструктивного поєднання у свідомості цих понять. Саме тому в контексті методології нашого дослідження значний інтерес викликає проблема конструктивізму в епістемології та науках про людину (Дж. Келлі, Ж. Піаже, А. Шюц, П. Бергер, Т. Лукман та ін.).

З погляду соціального конструктивізму, все насправді цінне в житті має джерела в стосунках, до яких включено людину, «...історії не відбуваються в реальному житті, вони радше конструюються людьми в їхніх головах» – цю конструктивістську аксіому Дж. Брунер (2005) сміливо поширює на автобіографічне самоконституювання (с. 10).

Згідно методології конструктивізму на процес пізнання впливають особливості об'єкту пізнання, суб'єкт пізнання з його культурою, ціннісно-мотиваційною сферою і мовою опису, а також специфіка інструментів пізнання. Образ, картина світу виявляється похідною від ціннісно-мотиваційної сфери (одиничного або колективного) суб'єкта пізнання, міри розвитку і характеру інструментальних засобів пізнання, від модельної мови, в якій створюються образи пізнаваного. У рамках методології конструктивізму, як зазначає В. Петренко, в складну динамічну систему пізнавальної діяльності, продуктом якої є «об'єктивна реальність» або «дійсність», входять як єдиний контур суб'єкт та його пізнавальні дії, отримувані емпіричні дані, їх усвідомлення і теоретичне конструювання, рефлексія суб'єктом власного пізнання і його мотивів, вплив культури, вплив мови і «соціальне замовлення» (Петренко, 2010). Слід підкреслити, що методологічна цінність конструктивізму полягає в спробі цілісного відбиття структурно складної та багатоаспектної проблеми осягнення

людиною світу, виявленні особливостей розвитку особистості в абсолютно конкретному соціальному контексті.

Методологія дослідження становлення ціннісно-сислової сфери особистості базується на синтезі парадигмальних ідей, психологічних традицій, філософських та психологічних концепцій, напрямів, які дозволяють усвідомити сутність людини у різних вимірах: людина – світ, людина – культура, цінності – смисли, простір – час. Сукупність суттєво-значущих для людства цінностей складають смисл людського життя і проявляються в ціннісно-сислової сфері особистості.

У дослідженні проблеми людини провідними концепціями стають філософія екзистенціалізму, гуманістична психологія, психологія діяльності, антропологічна та аксіологічна психологія, культурно-історична концепція та провідні ідеї постнекласичної психології. Домінуючими поняттями сучасної людиноцентристської парадигми є буття, цінності і смисли.

Заслужують на увагу в контексті ціннісно-сислової сфери особистості погляди представників екзистенціально-аналітичної теорії В. Франкла та А. Ленгле. В. Франкл (1997) підкреслював, що «людина спроможна жити і віддати життя лише заради ідеалів та цінностей» (с. 44). Представляючи тримірну модель людини (горизонтальна площина – тілесний і психодинамічний вимір, вертикальна – духовний, який протистоїть першим двом), В. Франкл наголошує на необхідності пошуку людиною людяності в собі. В собі – це в своїй *Person*. *Person* В. Франкл визначає як «вільне в людині», А. Ленгле – «здатність бути Я», «*Person* – це внутрішня сила, яку ми не можемо осягнути, чи втримати, чи створити, вона не піддається контролю. Людина перед обличчям цієї сили переживає неможливість до кінця спіткати саму себе» (Ломов, 1984, с. 29). Доречно згадати в цьому контексті К. Юнга, який вважав, що процес розвитку особистості здійснюється не стільки під впливом соціальних факторів, скільки під впливом власної самості. Продовженням цієї думки є точка зору М. Бахтіна на персональне буття, згідно якої людина ніколи не співпадає сама з собою. Все життя людини сповнено переживань, але якими вони будуть – корисними для розвитку і становлення особистості, чи навпаки, залежить від цінностей і смислів, якими керується людина в своєму житті.

У сучасній філософській науці значна увага приділяється розкриттю фундаментальних властивостей людини, її здатності бути присутньою в різних життєвих контекстах. Спираючись на інтервальну епістемологію, Ф. Лазарев, Брюс А. Літл, І. Кальной та ін. досліджують ідею багатомірності феномену людини. Для нашого дослідження особливий

інтерес представляють положення інтервального підходу, які пов'язані з двома способами буття людини – «внутрішнім» і «зовнішнім». Ці способи буття знаходяться у постійному протиріччі, бо людина, яка прагне до самоствердження змушена чинити опір різноманітним зовнішнім впливам, які вона не сприймає і, які її не влаштовують. Проте, слід враховувати ту особливість, що «внутрішнє» буття людини не є постійним, воно набуває нового досвіду, сприйняття, розуміння, тому сутність людського існування має ситуативний, контекстуальний та інтервальний характер (Лазарев та Литтл, 2001, с. 8). Людина в залежності від ситуації може переходити вільно від одного життєвого контексту, інтервалу – в інший. Водночас вона може знаходитися в багатьох інтервалах, різних емоційно-почуттєвих та ціннісно-сміслових контекстах, що залежить від актуалізації у поточній ситуації певної системи цінностей. Урахування інтервального підходу, за Ф. Лазаревим і Брюсом А. Літлом (2001), зумовлює висновок щодо механізмів становлення ціннісно-сміислової сфери особистості, які пов'язані з періодами вікового розвитку, соціальною ситуацією розвитку, змістом соціального простору, певними подіями в житті людини, новими цілями, цінностями, смислами, ідеалами тощо.

Дослідження становлення ціннісно-сміислової сфери особистості спирається на такі методологічні підходи, як системний, діяльнісний, суб'єктивний, синергетичний, феноменологічний, герменевтичний, які мають розглядатися як комплементарні (взаємодоповнювані) у визначенні методологічних засад дослідження.

Концептуальні засади системного підходу у психології розкрито у працях Б. Ломова (1984), який відзначає, що «єдність психіки як системи виражається в її загальній функції: як суб'єктивне відображення об'єктивної дійсності психіка здійснює регуляцію поведінки» (с. 87). Системний аналіз, за Б. Ломовим (1984), передбачає багатомірність утворення, що досліджується, його багаторівневість та ієрархічність, багатомірну класифікацію його властивостей, визнання його полідетермінованості, вивчення цього утворення в його розвитку. Одним із найважливіших постулатів принципу системності у психології, як зазначає Т. Корнілова (2006), є положення про те, що «всі психічні процеси організовані у багаторівневу систему, елементи якої набувають нових властивостей, що задаються її цілісністю» (с. 269).

Методологія використання системного підходу зумовлює вивчення структури системи, а потім – розгляд процесу її функціонування і змін у часі. Особливість сучасного етапу розвитку системних досліджень полягає в тому, що «пріоритетними постають дослідження не стільки організації та функціонування цілісних утворень, скільки їх породження та

розвиток» (Барабанщикова, 2005, с. 4), тобто домінуючим визнається генетичний напрямок системного підходу.

Реалізація положень системного підходу у дослідженні проблем ціннісно-сислової сфери особистості зумовлює її розгляд як багатомірної та багаторівневої системи, що включає ряд взаємопов'язаних структурних компонентів та змістовних характеристик, передбачає урахування чинників зовнішнього та внутрішнього функціонування, динамічного характеру становлення та розвитку у певному хронотопі (просторовому та часовому вимірі).

Концептуальні засади *діяльнісного підходу* в системі методологічних регулятивів сучасного соціогуманітарного знання представлено у працях С. Рубінштейна (1998), який, проголошуючи принцип єдності свідомості та діяльності, підкреслював необхідність вивільнення дії від виняткової залежності від безпосередньо наявної ситуації. «У діяльності і через діяльність індивід реалізує і затверджує себе як суб'єкт, як особистість: як суб'єкт – у своєму відношенні до об'єктів, ним породжених, як особистість – у своєму відношенні до інших людей, на яких він в своїй діяльності впливає і з якими він через неї входить у контакт» (с. 436). Діяльність у концепції О. Леонтьєва (2005) завжди являє собою акт, що ініціюється суб'єктом, а не зумовлюється зовнішнім впливом (с. 305). Відповідно, особливого значення набувають мотиви та смисли діяльності особистості.

Аналізуючи теорію діяльності як методологічний підхід у психології Т. Корнілова та В. Смирнов (2006) виокремлюють характеристики діяльності: предметність, суб'єктивний характер, цілеспрямованість (доцільність), свідомий характер, опосередкований характер, соціальний характер, продуктивність (с. 172-175).

Суб'єктний підхід у сучасній психологічній теорії та практиці розглядається як один з провідних методологічних підходів. За умови опори на суб'єктний підхід, відзначає В. Чудновський (2006), в характеристиці особистості, в поведінці людини підкреслюється роль активного, творчого початку. Це означає, що людина не просто підкорюється зовнішнім обставинам, її поведінка внутрішньо детермінована, і це дозволяє їй стати господарем долі.

Суттєвою характеристикою синергетичного підходу є категорія «нелінійності». Аналізуючи цю категорію в світоглядному аспекті, О. Князева та С. Курдюмов (2002) підкреслюють, що сутність нелінійності представлена через ідеї багатоваріантності, альтернативності шляхів еволюції; ідеї вибору із даних альтернатив; ідеї швидкості розвитку процесів у середовищі; ідеї незворотності еволюції (с. 36). Відповідно

ціннісно-смыслову сферу особистості можна розглядати як *нелінійну систему*, оскільки «нелінійністю називається властивість системи мати у своїй структурі різні стаціонарні стани, що відповідають різним припустимим законам поведінки цієї системи» (Василькова, 1999, с. 148).

Суттєве значення для дослідження ЦСС має *феноменологічний підхід*, який є одним із напрямів якісної методології дослідження в психології. Феноменологія в психологічному контексті розглядається як дослідження суб'єктивних аспектів досвіду людини, тобто того, як людина відчуває та категоризує життєві події (Василук, Зинченко та Мещеряков, 2012, с. 405). Феноменологія насамперед спрямована на дослідження внутрішньої картини подій, що переживаються особистістю. Відповідно, *феноменологічний підхід* визначається як методологічна орієнтація в гуманістичній психології, що надає підвищену значущість дослідженню безпосередніх переживань людини, суб'єктивних аспектів досвіду (Там само, с. 405).

Важливим методологічним підходом у дослідженні ціннісно-смыслові сфери особистості визначено *герменевтичний підхід*. У сучасному науковому дискурсі активно розвивається нарративна психологія (М. Кросслі), нарративна терапія (М. Уайт), психологічна герменевтика (Н. Чепелева), які спираються на такі основні категорії герменевтики, як розуміння, інтерпретація, особистісний досвід. Саме герменевтичний підхід у дослідженні особистісної сфери людини дозволяє фокусувати увагу на життєвих реаліях та досвіді людських переживань, рефлексії власного життєвого шляху, використовувати специфічні методи (біографічний метод, нарративні описи, аналіз результатів діяльності, психоаналітичний метод тощо).

Урахування нормативно-ціннісної регуляції будь якого виду діяльності, впливу соціокультурного простору на розвиток особистості та суспільства зумовлюють опору у дослідженні ціннісно-смыслові сфери особистості на положеннях *аксіологічного* та *культуроологічного* підходів.

Висновки. Таким чином, загальна методологія дослідження ціннісно-смыслові сфери особистості ґрунтується на положеннях постнекласичної методології наукового пізнання з особливими акцентами на ціннісних і смислових аспектах становлення та розвитку особистості, положеннях методології конструктивізму, що зумовлює розгляд особистості як суб'єкта-творця в контексті власної життєдіяльності, положеннях таких методологічних підходів, як системний, діяльнісний, суб'єктивний, синергетичний, феноменологічний, герменевтичний, які розглядаються як комплементарні (взаємодоповнювані).

Література

1. Брунер Дж. Жизнь как нарратив. *Постнеклассическая психология*. 2005. № 1. С. 9–30.
2. Василькова В. В. Порядок и хаос в развитии социальных систем. Санкт-Петербург : Лань, 1999. 480 с.
3. Василюк Ф. Е., Зинченко В. П., Мещеряков Б. Г. Методология психологии: проблемы и перспективы: учеб. пособие; под общ. ред. Т. Г. Щедриной. Москва; Санкт-Петербург : Центр гуманитарных инициатив, 2012. 509 с.
4. Гусельцева М. С. Постмодернистские перспективы развития психологии. *Теория и методология психологии: постнеклассическая перспектива*; отв. ред. А. Л. Журавлев, А. В. Юревич. Москва : Изд-во «Институт психологии РАН», 2007. С. 45–74.
5. Знаков В. В. Ценностное осмысление человеческого бытия: тезаурусное и нарративное понимание событий. *Сибир. психол. журнал*. Томск, 2011. № 40. С. 118–128.
6. Идея системности в современной психологии / под ред. В. А. Барабанщикова. Москва : Изд-во «Институт психологии РАН», 2005. 496 с.
7. Клочко В. Е. Смысловая теория мышления в трансспективе становления психологического познания: эпистемологический анализ. *Вестн. МГУ. Сер. 14. Психология*. 2008. №2. С. 87–100.
8. Князева Е. Н., Курдюмов С. П. Основания синергетики. Режимы с обострением, самоорганизация, темпомыры. Санкт-Петербург : Алетейя, 2002. 414 с.
9. Корнилова Т. В., Смирнов С. Д. Методологические основы психологии. Санкт-Петербург : Питер, 2006. 320 с.
10. Лазарев Ф. В, Литгл Брюс А. Многомерный человек. Введение в интервальную антропологию. Симферополь : СОНАТ, 2001. 264 с.
11. Лэнгле А. Person: Экзистенциально-аналитическая теория личности : сб. ст. / пер. с нем. Москва : Генезис, 2006. 159 с.
12. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. 2-е изд., стер. Москва : Смысл ; Издат. центр «Академия», 2005. 352 с.
13. Леонтьев Д. А. Неклассический вектор в современной психологии. *Теория и методология психологии: постнеклассическая перспектива* ; под ред. А. Л. Журавлева, А. В. Юревича. Москва : ИПРАН, 2007. С. 74–94.
14. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. Москва : Наука, 1984. 448 с.
15. Петренко В. Ф. Конструктивизм как новая парадигма в науках о человеке. *Вестник СПбГУ. Сер. 12*. 2010. Вып. 2. С. 127–133.
16. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер Ком, 1998. 688 с.
17. Степин В. С. Постнеклассическая рациональность и синергетическая парадигма. *Синтез философии, науки, культуры. К 80-летию академика В. С. Стёпина* ; ред-кол. : А. Н. Данилов и др. Минск : БГУ, 2014. С. 448–462.
18. Степин В. С. Теоретическое знание. Москва : Прогресс-Традиция, 2000. 744 с.

19. Титаренко Т. М. Життєвий шлях особистості в постмодерністському дискурсі. *Психологія особистості*. 2010. № 1. С. 11–18.
20. Улановский А. М. Качественные исследования: подходы, стратегии, методы. *Психологический журнал*. 2009. Т. 30. №2. С. 18–28.
21. Франкл В. Доктор и душа ; пер. с англ. и авт. предисл. А. А. Бореев. Санкт-Петербург : Ювента, 1997. 285 с.
22. Чудновский В. Э. Становление личности и проблема смысла жизни : избранные труды. Москва : МПСИ ; Воронеж : МОДЭК, 2006. 768 с.
23. Яницкий М. С., Серый А. В., Пелех Ю. В. Ценностно-смысловая парадигма как основа постнеклассической педагогической психологии. *Философия образования*. 2013. № 1. С. 175–185.

References

1. Bruner, J. (2005). Zhizn' kak narrativ [Life as a narrative]. *Postneklassicheskaya psikhologiya*, 1, 9–30 (rus).
2. Vasil'kova, V. V. (1999). *Poryadok i khaos v razvitiі sotsial'nykh sistem [Order and chaos in the development of social systems]*, 480. Sankt-Peterburg: Lan' (rus).
3. Vasilyuk, F. E., Zinchenko, V. P., & Meshcheryakov, B. G. (2012). *Metodologiya psikhologii: problemy i perspektivy: ucheb. posobie [Methodology of psychology: problems and prospects: textbook. allowance]*, 509. T. G. Shchedrinoi (Ed.). Moscow; Saint-Peterburg: Tsentr gumanitarnykh initsiativ (rus).
4. Guseltseva, M. S. (2007). Postmodernistskie perspektivy razvitiya psikhologii [Postmodern prospects for the development of psychology]. *Teoriya i metodologiya psikhologii: postneklassicheskaya perspektiva*, 45-74. A. L. Zhuravlev, & A. V. Yurevich (Eds.). Moscow: Institute of Psychology RAS, S. 45–74 (rus).
5. Znakov, V. V. (2011). Tsennostnoe osmyslenie chelovecheskogo bytiya: tezaurusnoe i narrativnoe ponimanie sobytii [Valuable comprehension of human being: thesaurus and narrative understanding of events]. *Sibir. psikhol. zhurnal*, 40, 118–128 (rus).
6. Barabanshchikov, V. A. (Ed.) (2005). *Ideya sistemnosti v sovremennoy psikhologii [The idea of consistency in modern psychology]*, 496. Moscow: Institute of Psychology RAS (rus).
7. Klochko, V. E. (2008). Smyslovaya teoriya myshleniya v transspektive stanovleniya psikhologicheskogo poznaniya: epistemologicheskii analiz [The semantic theory of thinking in the perspective of the formation of psychological knowledge: an epistemological analysis]. *Vestn. MGU. Ser. 14. Psikhologiya*, 2, 87–100 (rus).
8. Knyazeva, E. N., & Kurdyumov, S. P. (2002). *Osnovaniya sinergetiki. Rezhimy s obostreniem, samoorganizatsiya, tempomiry [Foundations of synergetics. Modes with exacerbation, self-organization, tempoworlds]*, 414. Sankt-Peterburg: Aletheia (rus).
9. Kornilova, T. V., & Smirnov, S. D. (2006). *Metodologicheskie osnovy psikhologii [Methodological foundations of psychology]*, 320. Saint-Peterburg: Piter (rus).
10. Lazarev, F. V., & Little, B. A. (2001). *Mnogomernnyy chelovek. Vvedenie v interval'nyuyu antropologiyu [Multidimensional man. Introduction to interval anthropology]*, 264. Simferopol': SONAT (rus).

11. Lengle, A. (2006). *Person: Ekzistentsial'no-analiticheskaya teoriya lichnosti*: sb. st. [Person: *existential-analytical theory of personality*: collection of articles], 159. Translation from German. Moscow: Genezis (rus).
12. Leont'ev, A. N. (2005). *Deyatel'nost'. Soznanie. Lichnost'* [Activity. Consciousness. Personality], 352. 2-d ed. Moscow: Smysl; Akademiya (rus).
13. Leont'ev, D. A. (2007). Neklassicheskiy vektor v sovremennoy psikhologii [Non-classical vector in modern psychology]. *Teoriya i metodologiya psikhologii: postneklassicheskaya perspektiva*, 74–94. A. L. Zhuravlev, & A. V. Yurevich (Eds.). Moscow: IPRAN (rus).
14. Lomov, B. F. (1984). *Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psikhologii* [Methodological and theoretical problems of psychology], 448. Moscow: Nauka (rus).
15. Petrenko, V. F. (2010). Konstruktivizm kak novaya paradigma v naukakh o cheloveke [Constructivism as a new paradigm in the sciences of man]. *Vestnik SPbGU. Ser. 12, 2*, 127–133 (rus).
16. Rubinshteyn, S. L. (1998). *Osnovy obshchey psikhologii* [Fundamentals of General Psychology], 688. Saint-Peterburg: Piter Kom (rus).
17. Stepin, V. S. (2014). Postneklassicheskaya ratsional'nost' i sinergeticheskaya paradigma [Post-non-classical rationality and a synergistic paradigm]. *Sintez filosofii, nauki, kultury. K 80-letiyu akademika V. S. Stepina*, 448-462. A. N. Danilov et al (Eds.). Minsk: BGU (rus).
18. Stepin, V. S. (2000). *Teoreticheskoe znanie* [Theoretical knowledge], 744. Moscow: Progress-Traditsiya (rus).
19. Tytarenko, T. M. (2010). Zhyttievyyi shliakh osobystosti v postmodernistskomu dyskursi [The way of life of a personality in postmodern discourse]. *Psykhologhiia osobystosti, 1*, 11-18 (ukr).
20. Ulanovskiy, A. M. (2009). Kachestvennye issledovaniya: podkhody, strategii, metody [Qualitative research: approaches, strategies, methods]. *Psikhologicheskii zhurnal, Vol. 30, 2*, 18-28 (rus).
21. Frankl, V. (1997). *Doktor i dusha* [Doctor and soul], 285. Translation from English and author's foreword. A. A. Boreev. Saint-Peterburg: Yuventa (rus).
22. Chudnovskiy, V. E. (2006). *Stanovlenie lichnosti i problema smysla zhizni: izbrannye trudy* [Formation of personality and the problem of the meaning of life: selected works], 768. Moscow: MPSI; Voronezh: MODEK (rus).
23. Yanitskiy, M. S., Seryy, A. V., & Pelekh, Yu. V. (2013). Tsennostno-smyslovaya paradigma kak osnova postneklassicheskoy pedagogicheskoy psikhologii [Value and sense paradigm as the basis of post-non-classical educational psychologists]. *Filosofiya obrazovaniya, 1*, 175–185 (rus).

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ СТАНОВЛЕНИЯ ЦЕННОСТНО-СМЫСЛОВОЙ СФЕРЫ ЛИЧНОСТИ

Т. Л. Антоненко

Статья посвящена методологии становления ценностно-смысловой сферы личности. Методологические основы становления ценностно-смысловой сферы личности обусловлены положениями постнеклассической методологии научного познания, философии экзистенциализма, гуманистической психологии, психологии деятельности, антропологической и аксиологической психологии, интервальной эпистемологии. Специфической особенностью постнеклассической психологии есть онтологическое обращение к ценностно-смысловым измерениям человека, его душевности. Отмечается, что становление ценностно-смысловой сферы личности является следствием не только самостроительства личности, результатом ее собственных усилий, но и специально организованной деятельности – обучения и воспитания. И тот, и другой способы постижения мира фактически являются способами понимания, познания объективной реальности как реальности социальной, конструктивного сочетания в сознании этих понятий. Методология исследования ценностно-смысловой сферы личности основывается на ведущих идеях постнеклассической методологии научного познания с особыми акцентами на ценностных и смысловых аспектах мира человеческого бытия, становления и развития личности, методологии конструктивизма, что обуславливает рассмотрение личности как субъекта-творца в контексте собственной жизнедеятельности, положениях таких методологических подходов, как системный, деятельностный, субъектный, синергетический, феноменологический, герменевтический, которые рассматриваются как комплементарные (взаимодополняемые).

Ключевые слова: *ценностно-смысловая сфера, методологические подходы, постнеклассическая методология, конструктивизм, интервальный подход.*

METHODOLOGICAL CONTEXT OF FORMATION OF THE VALUE AND SENSE SPHERE OF PERSONALITY

T. L. Antonenko

The article is devoted to the methodology of the formation of the value and sense sphere of the personality. The methodological foundations of the formation of the value and sense sphere of the personality are determined by the provisions of the post-non-classical methodology of scientific knowledge, the philosophy of existentialism, humanistic psychology, psychology of activity, anthropological and axiological psychology, and interval epistemology. A specific feature of post-non-classical psychology is the ontological appeal to the value and sense dimensions of a person, his soulfulness. It is noted that the formation of the value and sense sphere of the personality is a consequence not only of the self-construction of the personality, the result of his/her own efforts, as well as of specially organized activities, such as education and

upbringing. Both the one and the other methods of comprehending the world are actually methods of understanding, cognition of objective reality as the reality of a social, constructive combination in the consciousness of these concepts. The methodology of the study of the value and sense sphere of the personality is based on the leading ideas of the post-non-classical methodology of scientific knowledge with special emphasis on the value and semantic aspects of the world of human life, the formation and development of the personality, the methodology of constructivism, which determines the consideration of the personality as a subject-creator and in the context of his own life, the provisions of such methodological approaches, such as systemic, active, subjective, synergetic, phenomenological, and hermeneutic, which are considered as complementary (complementary).

Key words: *Value and sense sphere, methodological approaches, post-non-classical methodology, constructivism, interval approach.*

Антоненко Тетяна Леонардівна – доктор психологічних наук, професор кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: tl.antonenko@gmail.com

Антоненко Татьяна Леонардовна – доктор психологических наук, профессор кафедры педагогики Восточноукраинского национального университета имени Владимира Даля (г. Северодонецк, Украина). E-mail: tl.antonenko@gmail.com

Antonenko Tetiana Leonardivna – Doctor of Psychological Sciences, Professor of the Pedagogy Department of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: tl.antonenko@gmail.com